

18. SZÁZADI HÁZASSÁGBONTÁS ÉS A BONTÓ OKOK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA

DIVORCE IN THE 18TH CENTURY AND THE RELATIONSHIP BETWEEN CAUSES FOR DIVORCE

Hohol Réka*

Absztrakt

A házasság felbontása mindennapjainkban egyre gyakoribb témává vált, így érdekesnek és szükségesnek találtam, hogy ahhoz, hogy megértsük hogyan is nő ilyen iramban a házasságot felbontók száma arra a pontra kell visszatekinteni, amikor a házasság felbontása lehetségessé vált. Minden felbontott per egy feldúlt házasságot és egy megsemmisített családot jelent, ami által a felek új házasságra lesznek felszabadítva. Kutatásomban vizsgáltam, milyen jelenség okolható ezért, valamint, hogyan alakult ki a házasság felbontásának szándéka és milyen lehetőségek mutatkoztak meg kezdetben a frigyét bontani szándékozók számára.

Kulcsszavak: házasság, felbontás, bontó ok, érvényesség, házasságkötés, Házassági Törvény, bíróság

Abstract

The dissolution of marriage has become an increasingly common topic in our daily lives. Therefore, I found it interesting and necessary to understand how the number of those seeking to end their marriages has grown at such a pace. To comprehend this trend, we must look back to the point when divorce became possible. Each divorce case signifies a disrupted marriage and a broken family, ultimately granting the parties involved the freedom to enter new unions. In my research, I have examined the factors contributing to this phenomenon, as well as how the intention to divorce developed and the initial opportunities that emerged for those seeking to dissolve their marriages.

Keywords: marriage, dissolution, ground for dissolution, validity, marriage ceremony, law on marriage, court

1. Bevezetés

A 19. század második felére a magyar főváros lakosságának több mint a fele a katolikus egyház híve volt. A válásokban bekövetkezett növekedés eredményeként szolgált annak a folyamatnak, hogy a katolikusok előtt megnyílt a lehetőség a házasság felbontására, a joghasználat

* Hohol Réka, harmadéves nappali tagozatos joghallgató; Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, e-mail: horeka2002@gmail.com; Konzulens: Dr. Koncz Ibolya Katalin; tanszékvezető egyetemi docens; Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jогtörténeti és Jogelméleti Intézet, Jогtörténeti Tanszék.

kiszélesedett.¹ A katolikus egyház elvei szerint a házasság felbonthatatlan volt, ha az érvényesen kötött és érvényesen lett végrehajtvá. Ebből kiindulva csak akkor volt érvénytelennek tekinthető a házasság, ha felmerült egy érvényességi akadály, ami miatt semmisnek tekinthető, vagyis ha az eredetileg valamilyen okból érvénytelen volt. Ennek hiányában a katolikus elvek szerint az életközösség felbontása, vagyis az ágytól és asztaltól való elválásztás jöhetett csak szóba.

Válás esetén a válni kívánó fél a lelkészhez fordult, aki első lépésként a felek békéltetését célozta meg. Ha ez a szakasz sikertelennek bizonyult, akkor jelentést tett a szentszékeknek és a válóper kezdetét vette azzal, hogy a szentszék elsődleges vizsgálatot rendelt el, melynél a két házasságos fél tartozott a kirendelt egyházbíró előtt megjelenni. Mindkét fél kihallgatásra került és lehetőség volt a szembesítésre valamint az ügyet érintő egyéb tanúk kihallgatására.

2. Az 1894. évi XXXI. törvénycikk

Az 1894. évi XXXI. törvénycikk jelentős változást jelentett Magyarországon a házassági jog terén.² A cél az volt, hogy a törvényjavaslat rendezze a házassági jog világi jogszabályban való rendezését, ezt három alapelven felépítve. Ez a három alapelv a minden állampolgárt egyaránt kötelező egységes állami jog, állami bírászkodás és a házasságok megkötésének kötelező polgári alakja.³

A kánonjog tanai és a szentszékek bírászkodásának tere akkor nyílt meg, amikor a házassági kötelék kérdése került szóba. A protestánsok ugyan is házasságaikat egymás között saját lelkészeik előtt kötötték. A szentszékek azonban a feleket csupán ágytól és asztaltól való elválásra bocsáthatták, ebből megállapítható, hogy feltétlenül uralkodott a házasság felbonthatatlanságának elve.⁴ II. József uralkodása idején kísérlet jelent meg az egyházi jogok körülhatároltságát illetően, de kudarcba fulladt.

A katolicizmus a józsefi kísérlet meghiúsulása után újult erővel kezdte támadni a protestánsok kiharcolt jogait, de a régi hegemoniáját nem tudta visszaszerezni. A kor felfogása szerint a pápens a házasságot szerződésnek tekintette. A házasság megkötésének alakzata és érvényességi feltételei egységes megállapításra kerültek és a házassági perek az állami bíróságok elé lettek utalva. A házasság megszűnésének kérdésében a jogegységet megtörte, hiszen a katolikusokra nézve a házasság felbonthatatlan volt, a nem katolikusokra nézve pedig felbontható.

Ferenc József, mint a Monarchia első embere, nem tudta sokáig elodáznai a reformokat, hisz idővel önellentmondásba került. Próbálta a polgári állam szempontjait érvényesíteni a papsággal szemben és személyes meggyőződésből, hívő katolikusként a társadalom alsóbb rétegeiből induló, reformokat követelő igényeket igyekezett elhárítani. A törvényhozás mindkét házában ellentétes érdekek ütköztek össze a házassági jog tekintetében és ezen a ponton ez a kérdés már halaszthatatlan rendezést kívánt a kaotikus helyzetből kifolyólag.

Deák Ferenc, Trefort Ágost és Irányi Dániel, mint a dualizmus korabeli közélet neves szereplői egyetértettek a reformok szükségességében. Nézeteik közös metszetét alkotta a gondolat, hogy kialakításra kerüljön egy egységes polgári házassági jogrendszer.

¹ NAGY Sándor: A házasság felbontása Budapesten (Pest-Budán) a 19. században, doktori PhD disszertáció tézisei, ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2012. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/nagysandor/tezis.pdf> (letöltés ideje: 2022.10.15.)

² Egyetemes Magyar Encyclopaedia 13. kötet Só-Zwingli, Budapest, 1876, /, 298.-300.

³ CSIZMADIA Andor: A trineti zsinat rendelkezései Magyarországon, *Jogtudományi Közöny*, 1983/ 3., 178.

⁴ 1894. évi XXXIV. tc. általános indoklás II.

Miután a törvény megalkotása sorra került, Szilágyi Dezső igazságügyminiszter a képviselőház előtti beszédében összefoglalta a leglényegesebb momentumokat, amelyeket szem előtt tartottak.

Mindamellet, hogy a válás lehetővé tétele hatalmas társadalmi vitt eredményezett, a legfontosabb változás a házasság felbonthatósága, amelyet eddig a felekezeti jogok szabályoztak. Az ellenkező nézetet vallók közt a törvény ellenzőit a klérus erősítette, amelynek tagjai különböző rémképeket festettek arról, hogy mi lesz a hosszútávú következmény a házasság felbonthatásának lehetőségét illetően. Állásfoglalásuk az volt, hogy egy hedonista és vallástalan nemzedéké lesz a jövő. A kritikus nézetre az igazságügyi miniszter oly módon reagált, melynek célja a kedélyek csillapítása volt, kitért azon szigorú szabályokra, melyek feltételét képzik a házasság felbonthatásának.⁵

3. Feltétlen bontó okok

3.1. Házasságtörés

Házasságtörés esetén a házastárs felbonthatást kérhetett abban az esetben, ha az a házastárs, akinek házastársa házasságtörést vagy természet elleni fajtalaniságot követett el, avagy tudva, hogy házassága még fennállt, új házasságot kötött.

Azt tekintették házasságtörésnek, ha az egyik házastárs nem a házastársával, hanem egy harmadik személlyel szexuális kapcsolatba lépett házasságuk fennállása alatt. Ez a magatartás a házasság intézményének rendeltetésével és alapeszméjével ellenkező volt, ugyan is a házasság kizárólagos hűséget és testi egyesülést követelt meg a házastársaktól. A Házassági Törvény is feltétlen bontó okul fogadta el tehát.

A törvény nem adott szigorú meghatározást a házasságtörés fogalmára, de a tudomány és a bírói gyakorlat kiterjedt hatáskört kapott ebben a kérdésben. Ha a házasságtörést elkövetők közül csak az egyik fél volt házas, akkor az egyoldalú házasságtörésnek számított, különben kétoldalúnak. További eleme a cselekménynek, hogy abban a tudatban kövesse el a házastárs, hogy házassága még fennáll.

Menthető tévedés esetében azonban nem tekinthető bontó oknak a házasságtörés. Megállapításra került, hogy a cselekménynek szándékosnak kellett lennie, ellenben, ha valaki erőszak tárgyát képezte, nem lehetett házasságtörést megállapítani.⁶

Ha mindkét fél elkövette a házasságtörést, a házasság felbontható volt, mert a körülmény a felbonthatást kérő fél ellen is fennállt, tehát nem zárta ki a kereseti jogot a kölcsönös házasságtörés. Ha a házassági tartozást a házasságtörés tudomására jutás után is teljesítette a vétlen házastárs, ez a vétkes cselekmény megbocsátását, következőképpen a kereseti jog elenyészését jelentette. A Házassági Törvény 85.§-a szerint „a házasságtörés okából vétkesnek nyilvánított házastárs a felbontó ítéletben eltiltandó a házasságkötéstől azzal, akivel a házasságtörést elkövette.”⁷

Szembesülhetünk azzal is, hogy a házasságtörő személy gyakran azzal köti össze életét, akivel megtette az előző házasságának bontó okául szolgáló cselekményt. Ez alól a tilalom, mint tudjuk, tiltó akadály, amely alól a király, az igazságügyi miniszter előterjesztésére felmentést adhatott.

⁵ NAGY Andrea: A házasság intézménye a dualizmus utolsó két évtizedében, *Belvedere*, 2007/1-2, 19.-22., https://acta.bibl.u-szeged.hu/5088/1/belvedere_2007_001_002_017-033.pdf (letöltés ideje: 2023.09.12.)

⁶ RAFFAY Ferencz: A Magyar magánjog kézikönyve, 1. kötet, Győr, Pannonia 1909, 384.

⁷ 1894.évi XXXIV. tc., 85.§.

3.2. Természet elleni fajtalanság

Természet elleni fajtalanság alatt olyan cselekményeket érthetünk, amelyek sértették a természetes rendet és nemzés céljával ellentétes, erkölcstelen volt. A Házassági Törvény a nemi ösztönnel való természetellenes visszaélés általános kifejezését használja, nem adott konkrét példákat a nemi ösztön természetellenes visszaélése esetén, viszont bizonyos cselekmények idesorolandók voltak. Ilyen esetként említhető az embernek állattal, férfinak férfival és nőnek nővel való fajtalankodása. Az eseteknél vizsgálandó volt, hogy megsérti-e az erkölcsi normákat, házassági normákat. Mivel a tényállás kapcsán vizsgálni kellett, sért-e erkölcsi normákat a cselekmény, ez esetben az erkölcstelenség egyértelműen megmutatkozott.

További esetek közé tartozott, ha az egyik házas fél a másikat a nemi inger egészségtelen túlhajtása céljából természetellenes viselkedésre kényszerítette, vagy ha undort keltő módon követelte kényeztetését.

Mindamellett, hogy ez a házasságot bontó okok közül ritkán fordult elő, a kulcs elemek a személyi kellékek voltak ahhoz, hogy ez a fajta cselekmény bontó oknak minősüljön.⁸

Viszonylagos bontó okok közé akkor sorolhattuk, ha a házasságtörés vagy a természet elleni fajtalanság különél idején történt. A bíróra megnyugvással bízhattuk annak megítélését, hogy vajon a körülmények méltatásával felbontható-e a házasság vagy nem?

Raffay Ferencz a „Magyar Jogászegyleti értekezések”-ben című művében kifejtésre került, hogy a házasságkötéstől való eltiltást nem kellett volna a 80. § c) pontja esetén feltétlenül alkalmazni, amely nagy jogi hátrány igazság szerint csak akkor sújthatta a vétkes felet, ha a házasságtörésre volt oka a meghasonlásnak és a házassági életközösség megszakításának. Ez esetben a 85. § utolsó bekezdését úgy kellett volna megváltoztatni, hogy a 76.§-ban említett házasságtörés okából vétkesnek nyilvánított házast a felbontó ítéletben eltiltandó a házasságkötéstől azzal, akivel a házasságtörést elkövette.⁹

Tény, hogy a bíró belátásától függött, mikor tekinti a házasságtörést bebizonyítottnak és e tekintetben a Curia felfogása igen szigorú volt. Ezt az alábbi ítéletek igazolják. Önmagában az a tény, hogy az alperes más férfival vagy más férfi lakásán él együtt, a házasságkötésre vonatkozó tényleges cselekmény bizonyítása nélkül, az alperes idegen férfival való nemi kapcsolata egyéb bizonyítékok nélkül nem szolgált házasságot felbontó okként.

A haladást a 2900/898. sz. Curia ítélet jelenti, amely beismerés és közvetett bizonyítékok alapján megállapította a házasságtörést azzal az indoklással, hogy az alperes határozottan beismerte és közvetett bizonyítékok alapján megállapította a házasságtörést a következő indoklással: az alperes határozottan beismerte, hogy 1896.év őszén és így férjével való együttélés tartalma alatt B.Lajossal házasságtörést követett el, továbbá a per során kihallgatott tanúk közül F. Mihály és B. Lajosné közvetlen tapasztalatuk alapján vallották, hogy az alperes 1896. október 25-én az éjjelt B. Lajossal egy szobában töltötte. F. Lajos és F. Mihály látták, hogy alperes 1896. december 19-én éjjel ¾ 1 órakor B. Lajost a szobájába bebocsátotta és vele a sötét szobában 5/4 órát töltött. Végre B.Lajosné is azt vallotta, hogy férje előtte beismerte, hogy alperessel három ízben házasságtörést követett el és ezt a beismerést támogatja az a körülmény, hogy B. Lajos a B. alatt csatolt nyilatkozatot, mint bűnrészes aláírta. A pernek ezen egybehangzó adatai tehát bizonyítékul voltak elfogadandók arra nézve, hogy alperes a férjével való együttélés tartalma alatt B. Lajossal házasságtörést követett el. és miután az alperesnek ez a vétkes cselekménye szolgált közvetlen okot arra, hogy felperes az életközösséget 1896.

⁸ RAFFAY Ferencz: A magyar házassági jog (Budapest, 1902) II. rész. III.czim. A házasság megszűnése. 193.

⁹Magyar Jogászegyleti értekezések (szerk.: Szladits Károly), Budapest, 1899, 17.

december 19-én megszakította, a házasságot a Házassági Törvény 76.§-a alapján felbontani és alperest B. Lajossal való házasságkötéstől a 85.§ értelmében eltiltani kellett.

A bizonyítás tekintetében a bírónak szabad kezét kellett hagyni ez után is és ebben az irányban korlátozó szabályt felállítani nem lett volna tanácsos.¹⁰

3.3. Kettős, illetve többes házasság

A kettős, illetve többes házasság is a feltétlen bontó okok csoportjába tartozik. Ez egyenértékű volt a korábbi házasság fennállása alatt kötött házasság fogalmával. Ez a bontó ok a Házassági Törvény 12. §-nak felel meg, amely szerint „nem köthetett új házasságot az, akinek korábbi házassága meg nem szűnt vagy érvénytelenné nyilvánítva nincs”.¹¹ A régi házasság felbontását egyedül a régi házastárs, vagyis az kérhette ezen az alapon, akinek a házastársa új házasságot kötött. Fontos itt is a szándék fennforgása, hogy a házastárs tisztában legyen fennálló házasságának létéről az új házasság kötésekor, függetlenül attól, hogy az érvényes-e. Nem volt fogalmi kellék, hogy az új házasságot elhálják, mert a házassági hűséget és a törvénynek azt az alapfelfogását, amely szerint senki sem lehetett egy időben két vagy több egyénnel házasságban, megsérti már az új házasság megkötésének a ténye nélkül is.¹²

3.4. Hűtlen elhagyás

Ezen tény, bontó okul való felállítása az együttélés, együttlakás házastársi köteletségének védelmére szolgált. Akkor beszélünk róla, ha az egyik házastárs a házassági életközösséget szándékosan és jogos ok nélkül egyoldalúlag megszakította vagy annak megszakítására adott okot és az életközösség visszaállítását kívánó fél kérelmére kibocsátott és a visszatérésre kötelező bírói határozatnak, a felhívott házastárs, bíróilag megszabott határidő alatt, igazolatlanul eleget nem tett.¹³

Lakóhely, vagy lakásváltoztatás esetén a férfi neje rendszerint követni tartozott férjét. Volt idő, hogy a férfi keresettel is kötelezhette együttlakásra a nőt. Nálunk azonban nem lehet az életközösség visszaállítása iránt keresetet indítani. A Házassági Törvény 77. §-a szabályozza a hűtlen elhagyást, mint bontó okot. Emiatt a bontó ok miatt tettek úgy az irodalomban, mint a gyakorlati életben a Házassági Törvény ellen legtöbb kifogást.

A kor véleménye az volt a hűtlen elhagyásról, mint szabályozott bontó okról, hogy „idegen növény a magyar talajban”, nem való a törvénybe, átvételre semmi szükség nem volt.¹⁴ Egy szembetűnő eleme volt a házassági törvénynek, hiszen egyes nézetek azt vallották, hogy a törvény ezzel benső értékéből veszít és minél előbb a törlését kell elérni.

Tény, hogy a házastársak a törvényben meghatározott számos módon felbonthatták házasságukat, illetve lehetőség nyílt a közös megegyezésre akkor is, ha más, esetleg valamelyiküket kompromitáló bontó ok volna is, amelyet nyilvánosság előtt el akartak titkolni, valamint akkor is, ha egyáltalán nem volt más bontó ok.

Kiemelkedő azonban, hogy a törvény felbontási alapelvei szerint a házasság csak a felek valamelyikének vétke alapján volt felbontható. A kölcsönös beleegyezés a

¹⁰ RAFFAY: A magyar házassági jog ... i.m. 188-190.

¹¹ 1894.évi XXXIV. törvénycikk, 12.§.

¹² RAFFAY: A Magyar magánjog kézikönyve i.m. 387.

¹³ Uo. 389.

¹⁴ Uo. 388.

Házassági Törvény szerint nem bontó ok. A házastársak nyíltan és kifejezetten nem fogadhatták el bontó okul a hűtlen elhagyást. Továbbá részben legalább megghiúsította a felek összejátszását az a körülmény, hogy minden bontó perben a nyomozó, kutató alapelv érvényesült, amely szerint a bíróság hivatalból volt köteles a tényállást minden irányban kinyomozni.¹⁵

Az 1894. évi XXXI. tc. 77.§. a) pont értelmében, ha valaki jogos ok nélkül elhagyta házastársát, és az elhagyott fél hajlandó lett volna folytatni a házassági életet, akkor jogában állt felbontani a házasságot az elhagyás miatt. Egy jogesetből kiderül, hogy a felperes csupán csak a formalitás megtartása végett kötelezte az alperest az életközösség visszaállítására, hiszen egy ilyen léha emberrel nem akart együtt élni és nevét sem kívánta viselni a továbbiakban, válni akart. Tekintve, hogy az idézett törvényszakasz alkalmazhatóságának előfeltétele volt, hogy az a házaspár, akit házastársa állítólagos jogos ok nélkül elhagyott, a házastársi életközösséget folytatni a maga részéről hajlandó legyen, ez az előfeltétel ez esetben nem állt fenn, így ez okból mindkét alsóbírósági ítélet megváltoztatásával a felperest el kellett utasítani a keresetével.

Természetes, hogy egy válásra kész embertől nehezen várható el, hogy hajlandóságot mutasson a házastársával való további együttélésre.¹⁶

3.5. Élet ellen törés és a súlyos bántalmazás

Az élet ellen törés és a súlyos bántalmazás tekintetében a Házassági Törvény 78.§-a szerint „házasság felbontását kérhette az a házaspár, kinek házastársa élete ellen tört, vagy kit házastársa testi épségét vagy egészségét veszélyeztető módon szándékosan, súlyosan bántalmazott”.¹⁷

A házaspár élete elleni törés azonos fogalom a Házassági Törvény 13.§-ban említett cselekménnyel, tehát jelenti itt is a gyilkosság és szándékos emberölés büntetéseit valamint ezek kísérletét. Nem volt szükséges, hogy az elkövető a házastárs legyen, a cselekmény már akkor is bontó okként volt titulálva, ha csak felbújtóként vagy bűnsegédként szerepelt.

A szándékosság meghatározásának ez esetben nagy szerepe van, hiszen a gondatlanságból elkövetett gyilkosság nem minősült bontó oknak. A szándékosság fogalmi kellék lévén, az elmebeteg által elkövetett élet ellen törés alapján sem lehetett a házasságot felbontani.

Hagyományos nézet szerint az elmebetegség nem szolgált külön felbontási okként a házasságban, még akkor sem, ha az egyik fél mentális egészsége súlyosan megsérült. Azok az okok, melyek korábban ellenezik a testi betegséget, mint házasság felbontási okot, elveszítik létjogosultságukat, amikor az egyik házastárs mentális egészsége gyakorlatilag megsemmisül. Az elmebetegséget azonban nem fogadták el felbontási okul, ugyan is ennek csak a házastársak vétkes, kötelelességző magatartásának esetében van helye. A javaslat inkább amellett szólt, hogy a házastársak egymást szerencsétlenségükben el ne hagyják, kölcsönösen segítsék és támogassák egymást. Ez a szemlélet a házassági erkölcs természetével megegyezőnek bizonyult. Azokban a törvényhozásokban, melyekben az elmebetegség felbontási okként volt elfogadva, ha annak nem volt gyógyíthatatlan volta, nem lehetett házasságot felbontó okként elfogadni.¹⁸

¹⁵ Uo. 389.

¹⁶ A Jog, 1898 17. évfolyam (szerk: Dr. Stiller Mór) 20. szám, melléklet.

¹⁷ 1894. évi XXXIV. tc. 78.§.

¹⁸ Képviselőházi irományok, 1892. XV. kötet, 513., XVI-XXI. sz., 198.

Az élet ellen törés kérdésében annak pusztá szándéka nem volt elég a felbonthatáshoz, hanem a szándéknak valamilyen ténykedésben meg kellett nyilvánulnia. A körülményekhez képest az előkészületi cselekményekből is meg lehetett állapítani ezt a bontható okot.

A testi épség vagy egészség súlyos bántalmazását illetően a büntető törvényben foglalt meghatározásra támaszkodhatunk. Ebből kifolyólag ide tartozott minden szándékos és súlyos egészségkárosítás. A súlyos testi sértés, továbbá a mérgezés vagy egyéb ártalmas szernek a beadása, valamint a lelki bántalmazások minden neme, ha alkalmasak voltak az egészség megrendítésére. Ki voltak zárva a kisebb mértékű sértések és bántalmazások, valamint az e fajta gondatlan cselekmények s ezek legfeljebb a 80.§ a) pontja alá eső, relatív bontható ok tényalapjai lehettek.¹⁹

Korábbi perekből láthatjuk, hogy a katolikus férfiak és feleségek esetén a házasság ugyan úgy megromolhatott, mint napjainkban és akár az életközösség is megszűnt a két fél közt, azonban sokáig ezt nem lehetett hivatalos útra terelni. Példaként szolgál erre Flügl Ágoston és Flügl Ágostonné Horváth Teréz bontható pere, ahol láthatjuk, hogy a felperes, csak kilenc évvel az után adja be keresetét, miután felesége elhagyta. Ekkor a Házassági Törvény 77§-ra hivatkozva kérte a házasság felbonthatását, mely azt foglalta magában, hogy házasság felbonthatását kérheti az a házastárs, aki házastársa szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott.

Az eljárás során kiderült, hogy az alperes jogosan hagyta el férjét, a felperest. A házasság felbontható a Házassági Törvény 80 §-nak a) és c) pontja alapján. A felperes véttségét a 85§ szerint állapították meg, mi szerint a felbontható ítéletben az a házastárs, kinek hibájából a házasság felbonthatott, vétkezésnek nyilvánítandó sértette a házastársi köteleességeket, illetve erkölcstelen életet folytatott. További érdekesség, hogy a férj édesapja is ez esetben menyé mellé állt és megerősítették fia véttségét.

A kérdés, hogy vajon miért csak ennyi idő után döntött úgy a férfi, hogy bíróság elé viszi az ügyet. A tekintetben, hogy milyen célja lehetett a felperesnek csak találgatni lehet, de ez esetben lehet egy új asszony a képben, akivel szerette volna törvényesíteni a kapcsolatát vagy egy születendő gyermek is lehetett kilátásban. Az érdekes, hogy a férj adta be a keresetét, aki vétkezés volt. Valószínű, hogy az alperes nem vállalta a lelki, illetve anyagi következményeit a kereset benyújtásának. Az sem tudható, hogy mivel a férfi erkölcstelen életmódot folytatott félt-e esetleg az asszony attól, hogy férje az eljárás elindítása miatt bántja őt vagy gyermekét. Mivel az ítélet kimondta a hozomány visszaadását, ha ez valóban meg is történt, az biztosan az asszony és a gyermek javára válhatott.²⁰

S. Ágost és B. Jozefa között megkötött házasság S. Ágost alperes vétkeiből a Házassági Törvény 80.§ g) pontja alapján a házastársi köteleességek szándékos és súlyos megsértése indokából bírósággal felbonthatották. Házasságukból nem származott gyermek és a felperes a vagyoni viszonyokra intézkedést nem kért, ezért ebben az irányban az ítéletet nem lehetett kiterjeszteni.

Igaz, hogy csak a felperes volt magyar honos, de a királyi törvényszék volt illetékes, mert az 1894.évi XXXI. tc. 114.§-a szerint „magyar állampolgár ügyében csak magyar bíróság ítélete volt hatályos”.²¹ Ebből következik, hogy a felperes a saját személyi állapotára nézve a magyar bíróság ítéletét kieszközölni jogosítva volt és keresetét az 1868.évi LIV.tc. 36.§-a szerint saját személyére nézve illetékes ezen királyi törvényszéknél, mint pozsonyi lakos helyesen indította.

¹⁹ RAFFAY: A Magyar magánjog kézikönyve, i.m. 399.

²⁰ NAGY i.m.

²¹ 1894. évi XXXIV. tc. 114.§.

A felperes kérte a kötelék felbontását, mert a bécsi császári és királyi országos törvényszék által hozott és a keresethez csatolt ítélettel be volt igazolva, hogy az alperes a házassági köteleseket szándékosan és súlyosan megsértette. A felek már 1886 májusától külön éltek, ami 11 évet jelentett tehát ebből kifolyólag a békéltetés reménytelen volt. Az 1894. évi XXXI. tc. 80.§ a) pontját az alperes férfi sértette, hiszen nejét már a nászéjjen gyalázó szavakkal illette. Nejétől a háztartást elvonta és mostoha gyermekei előtt nejét becsmérelte. Az alperes továbbá nejével együttlakása alatt gazdasszonyát a házhoz vette, akit a háztól a házasság létrejötte miatt el kellett távolítani a háztól. Az alperes a szabályszerű idéztetés ellenére sem jelent meg sem a békéltetésen sem a tárgyaláson, így a válásba beleegyezőnek volt tekinthető. A bíróság a Házassági Törvény 99.§-ában rendelt ágytól asztaltól való elválasztást a fent említett okokból mellőzte és a házassági köteléket a Házassági Törvény 80.§-nak a) pontja alapján az alperes vétségéből felbontotta. Ebben a jogesetben is megfigyelhető, hogy a különélés már hosszabb időt ölelt fel a házasság felbontása előtt, maga a házasság már korábban megromlott.²²

A házasság felbontását kérhette az 1894.évi XXXI.tc. 78.§-a alapján az a házastárs, akit házastársa testi épségét veszélyeztető súlyosan és szándékosan bántalmazta. Az idézett törvénycikk 82.§ szerint „a kereseti jog elenyészett, ha a házastárs a vétkes cselekményt megbocsátotta”.²³ A 84.§ azt rendelkezte, hogy „a felbontási kérelem támogatására a kereset alapjául szolgáló bontó ok kapcsán olyan bontó okra is lehetett hivatkozni, amelyre nézve már a kereseti jog már megszűnt”.²⁴ A 99.§ szerint az ágytól és asztaltól való különélésnek elrendelése a 78.§ esetében mellőzhető akkor, ha a házastársak kibékülése egyáltalán nem remélhető. Ellenben a 80.§ eseteiben az ágytól és asztaltól való különélést mindenkor el kell rendelni.

A törvények ezen szakaszaiból az következik, hogy a szándékos súlyos testi sértés a házasság felbontására teljesen önálló jogcímet képzett és ha ezen az alapon a kereseti jog el nem enyészett és a békülésre nem volt remény, az ágytól és asztaltól való elrendelés mellőzhető volt. A megbocsátott testi sértés pedig az utóbb felmerült egyéb bontó okra alapított kereseti kérelem eldöntésénél s illetve a köteleesség szerzés mérvének meghatározásánál, az ezzel való okozati összefüggéseknél fogva vagy azzal kapcsolatban figyelembe vehették ugyan de a kereseti kérelemnek csak támogatására volt felhozható. Az ilyen testi sértés önálló bontó oknak már nem volt minősíthető és így az egyéb bontó okok a törvény 80.§-ára voltak alapítva az ágytól és asztaltól való különélésnek, mint békítési kísérletnek elrendelését mellőzni nem lehetett.

1895-ben május 24-én a felperesen ejtett sérülést az orvos „jelentéktelen karcolat” -nak minősítette és az elkövető szándékos szándéka csak közvetetten volt bizonyítható. A felperes kérte a házasság felbontását, de a bíróság ezt a kérelmet elutasította, mivel a sértett személy megbocsátott és együtt maradt az elkövetővel, kizárva ezzel a testi sértés büntetőjogi felelősségét.²⁵

Az elsőfokú bíróság által bemutatott adatokból világosan kiderült az alperes sérelmes magatartása, amely a felperes egyéniségére, a házaspár kapcsolatára és az előző eseményekre való tekintettel könnyen következtethető köteleességsértésre. Mindkét alsóbb bíróság ítéletét

²² A Jog, 1898,17. évfolyam (szerk. Dr. Stiller Mór) 8. szám, melléklet

²³ 1894. évi XXXIV. tc. 82.§.

²⁴ 1894. évi XXXIV. tc. 84.§.

²⁵ Magyar Közigazgatás, 1897, 52. szám, melléklet

megváltoztatva, a házastársaknak további hat hónapos időtartamra elrendelendő volt az ágytól és asztaltól való különválás. A per adatai alapján nem tartható kizártnak, hogy a felek kibékültek, ugyanakkor, a körülményt viszont, hogy a felek a keresetre hozott végzéssel már ágytól és asztaltól való különülésre lennének utalva, nem lehetett figyelembe venni. A keresetindítás és a per folyamán a 98. §²⁶ értelmében kötelező különülési döntés célja kizárólag az volt, hogy ideiglenesen megszakítsa a házassági életközösséget. Az ilyen határozatnak nem volt az ügy érdemi eldöntésére kiható különös jogi jelentősége. A 99. §²⁷ értelmében hozott döntés értékelése és a vitatott köteleességsértések megítélése alapján a különülés, mint békítési kísérlet alkalmazása iránt határozott, és ennek joghatósága a kijelölt határidő lejárta után bármelyik fél törvényes határidőn belül beadott kérelmére kiterjedt. A 99.§ nem rögzíti, hogy a 98. § alapján kikényszerített különülés bizonyos idő elteltével mellőzhető, így az előző döntés nemcsak hogy nem zárta ki, hanem egyáltalán nem akadályozhatta meg a 99. § alkalmazását.²⁸

4. Viszonylagos bontó okok

A feltétlen bontó okokon túl a mindennapi életben megtalálhatóak voltak olyan cselekmények, melyeket a házastársak elkövettek, ezzel feldúlták a házassági viszonyt és a másik fél házassági érzületét, de eltérőnek minősültek a feltétlen bontó okoktól. Egy házassági viszony rendkívül változatosan tudott alakulni, így ezeket a helyzeteket nem lehet felsorolni, már csak azért is, mert egyenként szabályozni és megállapítani a házassági köteleességeket nem lehet. Ilyenkor egy általános elvet kellett alapul venni, melyet tartalmaz a Házassági Törvény 80.§ a) pontja, kimondva, hogy „a házasság egyik kérelmére felbontható, ha a másik fél a házastársi köteleességeket a 76-78§ esetein kívül, szándékos magaviselete által súlyosan megsértette.”²⁹

A viszonylagos bontó ok különbözött a feltétlen bontó októl a tekintetben, hogy a bíró belátására volt bízva annak eldöntése, hogy az adott vétkes köteleességsértés elviselhetetlené tette-e abban az adott esetben az életközösséget. Amennyiben ez az elem is fennállt, úgy lehetőség volt viszonylagos bontó ok mellett a házasság felbonthatására.³⁰

Önmagában az a tény, hogy a házas felek nézete szerint a házassági viszony fel volt dűlva, nem volt alap a felbonthatásra. A bírói mérlegelésre volt szükség a tekintetben, hogy vizsgálja a felhozott cselekmény szándékos, súlyos voltát és azt, hogy ez házassági köteleességet sértett-e. Ezek közé tartoznak a testi és lelki bántalmazások, durva sértések, ráglmazások, és a házastársnak a bíróság előtt büntetvel való alaptalan vádolása, hiszen ezek megsértették a kölcsönös szeretet, tisztelet és becsületes házasság köteleességeit.

A 80. § a) pontja és a 76-78§-okban foglalt bontó okok egymást kiegészítő csoportok, amelyek közt azonban úgy elméletileg, mint gyakorlati életben szigorúan meg lehetett és meg kellett húzni a határvonalat.³¹

A házasság az egyik fél kérelmére felbontható volt, ha a másik házasfél a házastársak családjához tartozó gyermekeket bűncselekmény elkövetésére vagy erkölcstelen életre rábírt vagy rábírtni törekedett. E bontó ok alapja az, hogy a szülőnek az a viselkedése, amellyel nem csak, hogy nem teljesíti szülői köteleességeit a gyermek nevelése tekintetében, hanem annak erkölcseit rontja meg vagy megrontásra törekszik. Ha célját nem is érte el a másik házasfélben

²⁶ 1894. évi XXXIV. tc. 98.§.

²⁷ 1894. évi XXXIV. tc. 99.§.

²⁸ Magyar Közigazgatás, 1897, 52. szám, melléklet

²⁹ 1894. évi XXXIV. tc., 80.§ a) pontja

³⁰ RAFFAY: A Magyar magánjog kézikönyve, i.m, 403.

³¹ Uo. 404.

az erkölcsi felháborodás olyan fokát költette fel, amely rá nézve az életközösség folytatását lehetetlenné tette. Gyermekük alatt általában a leszármazókat tehát az unokákat is érteni kellett s egyenlő szempont alá estek a vérszerinti és az örökbefogadottgyermekük. A bűncselekmény jelent büntetést, vétséget és kihágást egyaránt.³²

4.1. *Erkölcstelen élet*

Felbontásnak van helye, ha a házastárs megátalkodottan erkölcstelen életet folytatott, melyre a Házassági Törvény 80.§-nak c) -pontja utal.³³ A házastárs erkölcsi elaljasodása a házassági életközösség erkölcsi alapjait végképpen lerontva, a nemesebb gondolkodású egyént teljesen elidegenítette házastársától és a hitvesi szeretet és ragaszkodás érzelmeit annyira meggyengítette, hogy a házasságot nem lehet tovább fenntartani. Ezek közé tartoznak a megrögzött iszákosság, a lealjasító játékszenvedély, a becstelen foglalkozás és keresetmód, a nemi ösztön elfajulásai, szerelmi viszony folytatása és ágyasság, illetve a bírói gyakorlat szerint ide sorolhatjuk a házasságtörést különélés ideje alatt.³⁴

Ha az egyik házastárs a házasság megkötése után öt évnél rövidebb fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra ítélték. Ez a relatív bontó ok egyrészt kiegészíti a Házassági Törvény 79.§-ban foglalt rendelkezéseket és lehetővé tette, hogy kevésbé súlyos elítélés esetén is kimondható legyen a felbontás, ha az egyik fél elítélésére a házassági viszonyt valóban feldúlta, másrészt kizárja azt az eshetőséget, hogy a pénzbüntetésben vagy kihágásban történt elmarasztalás bontó okul szolgáljon.

Ezt a bontó okot olyan esetben alkalmazták, amikor a tanúk vallomásaival be lett bizonyítva, hogy az alperes férj a házasság tartama alatt könnyelmű életet élt és hogy öröklött vagyonát elpazarolta. Olyan eset is történt, amikor az alperes annyira pálinkaivásra adta magát, hogy a földön fetrengett megtagadva nőiességét és aztán úgy hozták haza.³⁵

5. A bontó okoknak egymáshoz való viszonya, kizárása, elévülés érvényesítése

A felbontási kérelmet többféle bontó okra lehetett alapozni, és a kereset vagy viszontkereset kapcsán olyan bontó okra is lehetett hivatkozni, amelyre már nem lehetett volna kereseti jogot alapítani.

A felek felhozhatnak a per folyamán olyan bontó okot is, amelyet sem a kereset sem a viszontkereset alapjául nem vettek és lehetséges, hogy az új bontó okot nem csak a keresetben vagy a viszontkeresetben érvényesített bontóokkal kapcsolatban, hanem ennek kizárásával önállóan igénybe lehetett venni.³⁶ Lehetséges volt az is, hogy a keresetet vagy viszontkeresetet a per folyamán megváltoztassa a fél úgy, hogy a bontás helyett elválást vagy érvénytelenítést kérjen.³⁷ De a kérelem nélkül a bontásért indított kereset érvénytelenítővé hivatalból át nem változtatható.³⁸ Ha a bontó ítélet ellen nem fellebbeztek, a felsőbb bíróság hivatalból további bontó okot meg nem állapíthat.³⁹ A bontó okok minősítésének tekintetében a bíróság nem volt a felek

³² Uo. 405.

³³ 1894. évi XXXIV. tc, 80.§ c) pontja.

³⁴ RAFFAY: A Magyar magánjog kézikönyve i.m. 405.

³⁵ Uo. 406.

³⁶ Uo.407.

³⁷ Curia 8195/1902.

³⁸ Curia 739/1904.

³⁹ Curia 739/1904.

kérelméhez kötve és kimondhatta a felbontást olyan ok alapján is, amelyre a felek nem is hivatkoztak. Ennél fogva kellett vizsgálni a bontó okoknak az egymáshoz való viszonyát.⁴⁰

Előfordulhatott, hogy a Házassági Törvény 77§-a mellett egyéb nevezetesen a Házassági Törvény 76. és 78-80§-ban foglalt és az együttélés ideje alatt keletkezett bontó okok is forogtak fenn. A kérdésre, hogy ezekre is alapítható volt-e egyúttal a felbontás iránt előterjesztett kérelem, továbbá, hogy a 77§-ra a többi okról át lehetett-e térni ugyan abban a perben, a válasz mindkét esetben, nem. A 77.§ a) pontja ugyanis előbb hat havi különélés, a b) pontjánál pedig egy évi ismeretlen helyen való tartózkodás, majd a bírói felhívás kívántatott meg. „A többi bontó ok, pedig ez alatt az idő alatt, a Házassági Törvény 83§ alapján, amely a kereseti jog érvényesítésére hat havi határidőt szab, mind elévült, továbbá a visszahívásban rejlő megbocsátás és a többi bontó okról való lemondás folytán mind elenyészett. Ennek következtében a többi bontó ok legfeljebb a bontás iránt előterjesztett kérelem támogatására volt felhozható, de kereseti alap nem lehetett. A bontási §-ok mindegyike ellentétes a 77.§-al. Ha a felperes keresetében vagy az alperes viszontkeresetében más ok alapján bontást kért, ugyanabban a perben nem kívánhatta többé az életközösség visszaállítását, sem ennek esetleges következményeként bontást. Ha azonban a visszatérésre bíróilag megszabott határidő letelte után merült fel olyan bontó ok, amely a 77.§ alapján szabályszerűen indítható volt kereset beadásakor, illetve ennek tárgyalása közben még nem évült el a 77.§ mellett erre is lehetett alapítani keresetet.”⁴¹

Abban az esetben, ha a vétkes magatartás (pl.: erkölcstelen élet megátalkodott folytatásaa visszatérésre kitűzött határidő után is tovább folyt, a hűtlen elhagyás mellett más bontó okot is lehetett alkalmazni, mert a visszahívás alapján a bíróilag megszabott határidő letelte után tanúsított vétkes magatartást nem lehetett megbocsátottnak tekinteni.⁴²

Ha az alperes előzetesen nem hívatta fel házastársát az életközösség helyreállítására, a másik házafél által ellene indított perben a Házassági Törvény 77.§-a alapján viszontkeresettel nem élhetett, mert ennek előfeltételét az előzetes bírói felhívást a per folyamata alatt nem eszközölte.

A Házassági Törvény 77. § és 80. § a) pontjának egymáshoz való viszonyáról hosszas irodalmi vita folyt illetve a bírói gyakorlat is megingott a kérdés megfejtése körül.⁴³

A törvény nem egészen helyes szövegezése miatt keletkeznek kétségek. A Házassági Törvény 80§ a) pontja szerint ugyanis a házasság az egyik fél kérelmére felbontható volt, ha a másik házafél a házastársi kötelességeket a 76 – 78§-ok esetén kívül szándékosan magaviselete által súlyosan megsértette.⁴⁴ A szándékos és jogos ok nélküli elhagyás egyes esetekben a házastársi kötelességeknek a jogtalan elhagyásában és a jogtalan és tartós különélésében rejlő megsértését olyképpen is magába foglalhatta, hogy a 80.§. a) pontja alá esett, tehát a hűtlen elhagyás alapján lehetett a 80.§. a) pontjára bontó pert indítani

A kereseti jogot illetően határozott törvényi rendelkezés nélkül a házassági perben olyan rendkívül fontos jogkövetkezményekkel járó beszámítást nem lehetett megengedni. Elenyészett a kereseti jog, ha a házastárs a vétkes cselekményt megbocsátotta. A Házassági Törvény 82.§ tesz említést a megbocsátásról, mely szerint „A kereseti jog elenyészik, ha a házastárs a vétkes cselekményt megbocsátotta” illetve „Megbocsátásnak a per folyamata alatt is helye van”⁴⁵

⁴⁰ RAFFAY: A Magyar magánjog kézikönyve i.m. 407.

⁴¹ Uo. 408.

⁴² Curia 875/1904, Curia 2355/1904.

⁴³ RAFFAY: A Magyar magánjog kézikönyve i.m. 409.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ 1894. évi XXXIV. tc. 82.§.

A megbocsátásnak szabad akaratból kellett erednie, tehát kényszer esetén nem forog fent. Egy másik feltétele, hogy már elkövetett vétkes cselekményre vonatkozhatott, tehát egy jövőben elkövetendő cselekmény előzetes megbocsátásának nem lehetett jogi hatálya. Formáját tekintve megkülönböztethetünk kifejezett vagy hallgatólagos megbocsátást. Kikötésként szolgált továbbá, hogy nem lehetett feltételhez, időhöz kötni. A fél számára lehetőség volt csak egyes vétkes cselekményeket elnézni, míg másokat keresetileg érvényesíthette, amikor kérelme támogatásául megbocsátott bontó okra is hivatkozhatott.⁴⁶

Összegzés

A házasság felbontása tulajdonképpen egy menekülési szándék, melyet a felek közti életközösség elromlása eredményez. Tanulmányom során megállapítottam, hogy nem feltétlen a házasság bontás, mint lehetőség hivatalossá tétele okozta, hogy egyre többen döntöttek a frigy felbontása mellett, hiszen a két fél adott esetben egyszerűen külön költözött egymástól, ezzel szintén külön utakat választva. Következtethetünk tehát, hogy a problémák ahogyan most, úgy évszázadokkal ezelőtt is fennálltak. A különböző perek szemléltetése után láthatjuk, hogy bizonyos gondok, mint például a súlyos bántalmazás és életellentörés, valamint a hűtlen elhagyás, ma is több válás alappilléjét képezi. Mindazonáltal, hogy a bontó okok az adott kornak megfelelően változnak, néhány alapvető azonban nem tűnik el közülük.

Nem is kérdés, hogy a házasság felbontásának kérdésköre nem kerülhetett volna rendezésre az 1894.évi XXXI. törvénycikk megalkotása nélkül, hiszen az egyik legfontosabb változás a házasság felbonthatósága volt, amelyet addig a felekezeti jogok szabályoztak.

Véleményem szerint azzal, hogy szigorú szabályokkal övezett keret állt rendelkezésre a házasság felbontás kérdésében, a lehető legjobban próbáltak egy felől lehetőséget adni arra, hogy egy elromlott életközösség megszűnjön, másfelől pedig, hogy ezt a lehetőséget megfelelő indokhoz kössék.

⁴⁶ RAFFAY: A Magyar magánjog kézikönyve i.m. 413.